

Отже, у **висновку** наукової розвідки можемо зазначити, що лексико-семантичні відношення синонімії та антонімії в англійській терміносистемі живопису полягають у тому, що в цій терміносистемі переважає дублетна синонімія. Термінологічна синонімія зумовлена мовними й позамовними чинниками. Наявність синонімії в термінології живопису засвідчує потребу в її подальшому унормуванні.

В антонімії, на відміну від загальнолітературної мови, широко використовуються словотворчі засоби. Це природно і вказує на те, що галузь живопису розвивається динамічно, через це часто до активного вжитку залучаються визначення, означення чи назви, що ніби лежать на «поверхні» й не вимагають глибинного аналізу схожих чи відмінних рис у номінації спеціальних об'єктів, процесів, обладнання.

Література

- Алексеева Л. М.* Проблемы термина и терминологии : учебное пособие по спецкурсу. Пермь : Перм. ун-т, 1998. 281 с.
- Анисимова А. Г.* Методология перевода англоязычных терминов гуманитарных и общественно-политических наук : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». МГУ им. М. В. Ломоносова. Москва, 2010. 242 с.
- Гореликова С. Н.* Природа термина и некоторые особенности терминологии в английском языке. *Вестник ОГУ*. Киев : Искра, 2002. № 6. С. 18-25.
- Козловская М. В.* Особенности искусствоведческого дискурса на английском языке в XX веке и на современном этапе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». МГУ им. М. В. Ломоносова. Москва, 2003. 130 с.
- Король А.* Сутність поняття «дизайн» на його види. *Педагогічні науки*. Умань, 2011. № 5. С. 173-175.
- Котелова Н. З.* К вопросу о специфике термина. *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии*. Москва : Наука, 1970. С. 58-86.
- Куприянова М. Е.* Становление и функционирование терминологии высшего образования в условиях глобализации (на материале русского и английского языков) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». МГУ им. М. В. Ломоносова. Москва, 2014. 259 с.
- Лотте Д. С.* Основы построения научно-технической терминологии. Москва : Наука, 1961. 160 с.
- Павловская О. Е.* О семантической деривации : слово как парадигма лексем. *Русский язык в его функционировании*. Третьи Шмелевские чтения. Москва, 1998. С. 86-94.
- Тараненко О.* Лінгвістичні проблеми української термінології на сучасному етапі. *Українська термінологія і сучасність* : матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. Київ : Наукова думка, 1997. С. 3-9.
- Atkins B.* Art definition and terminology. New York : Press Club, 2003. 456 p.

(Матеріал надійшов до редакції 1.08.19. Прийнято до друку 17.09.19)

УДК: 811.112.2'28'38

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2019-77-06>

МУКАТАЄВА Я. В.

(*Чорноморський національний університет імені Петра Могили*)

СИНЕРГЕТИЧНА МОДЕЛЬ НІМЕЦЬКОГО ШВАНКУ

У статті аналізується німецький прозовий шванк у синергетичному аспекті, вивчаються фундаментальні студії щодо дослідження стилю та його синергетики.

Зосереджується увага на тому, що для побудови синергетичної моделі німецького прозового шванку важливим є розуміння того, що композиції зазначеного типу тексту притаманна самоорганізація, а синергетичний процес виникає завдяки протиріччям, які мають місце на усіх її рівнях: формальному, формально-змістовому, змістовому та асоціативно-образному/концептуальному.

У дослідженні доведено, що для шванку характерним є однотипне актуальне членування речення, що відповідає просторічному оповіданню.

У науковій розвідці акцентується увага на тому, що невід'ємною складовою стилю німецького прозового шванку є його синергія, функцією якої є забезпечення балансу між естетичною та прагматичною інформацією в зазначеному типі тексту. У створенні синергетичної моделі німецького прозового шванку чільне місце посідають аттрактори, яким властиве сильне тяжіння соціального замовлення, а в суспільстві такими аттракторами виступають соціально значущі ідеї – архетипи.

Зазначається, що головними чинниками, які уможливають створення і самоорганізацію системи з позиції синергетики є її ієрархічність.

Доведено, що синергетична модель зазначеного типу тексту забезпечує взаємозв'язок стильових рис і їх функціонування на усіх мовних рівнях: морфологічному, лексичному і синтаксичному. У зв'язку з цим уточнено поняття синергетичної моделі та її місце у самоорганізації німецького прозового шванку.

Ключові слова: модель, синергетика, аттрактор, стильовий архетип, стильова риса, актуальне членування речення.

Mukataieva Ya. V. The synergetic model of the German schwank. The article analyzes the German schwank in the aspect of synergy, studying its style in the most fundamental way.

The paper focuses on the research of synergetic aspects of the German prose schwank style which is relevant from the viewpoint of modern stylistics. The author's attention is concentrated on the necessity of understanding the fact that in order to construct a synergetic model of the German schwank one requires to take into consideration its self-organization, and the very synergetic process emerges due to the contradictions existing on all its levels: formal, sensual, associational, conceptual.

The research proves that schwank features a similar actual structuralizing of sentences corresponding to the vernacular narrative. Current research also sheds light on synergy being the integral part of the German prose in general and schwank as its representation, with its function defined as keeping the balance between the actual and the aesthetical layers of the given type of texts. The attractors are the core of the German prose schwank, bearing the attraction of social order, and the societal representation of such attractors are the archetypes.

It is duly noted, that the main factors actualizing the creation and self-organization of the synergetic system is its hierarchy. The author proves the synergetic model to provide the interconnection of stylistic features and their function on all the language levels. The article also features the improved notion of a synergetic model and its place in the self-organization of the German prose schwank. The author of the research paper comes to the conclusion that synergetics enables the adequate description of the complex systems' evolution.

Keywords: model, synergy, attractor, stylistic archetype, stylistic feature, actual structuralizing of sentence.

У лінгвістиці значна увага здавна приділялась дослідженню питання стилю в художніх текстах. Слід назвати фундаментальні студії щодо вивчення питання стилю та його синергетики таких науковців як І. В. Арнольд, Л. А. Долінін, Е. Riesel. Значний внесок у дослідження синергії стилю текстів малої прози зроблено Л. С. Піхтовніковою. Беручи до уваги сучасні наукові тенденції, вважаємо **актуальним** дослідження синергії стилю німецького прозового шванку та побудову синергетичної моделі зазначеного жанру.

Метою наукової розвідки є створення та опис синергетичної моделі німецького прозового шванку.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити основні механізми процесу самоорганізації шванку;
- виокремити атрактори, властиві жанру шванку;
- дослідити та описати стильові архетипи прозового та віршованого шванку;
- створити синергетичну модель шванку.

Об'єктом наукового дослідження є синергія стилю жанру шванку.

Предметом дослідження виступають механізми самоорганізації тексту шванку у синергетичному аспекті та побудова його синергетичної моделі

Л. С. Піхтовнікова вважає, що стиль як системоутворюючий фактор являє собою сукупність різнорівневих мовних засобів, втілення соціально значимих ідей і, в специфічному для кожної сфери ракурсі, виявляється та описується у вигляді певного набору стильових рис, найбільш адекватних початковому соціальному замовленню [Піхтовнікова, 2000 с. 6].

Слід зазначити, що поняття «стильової риси» було уведено Е. Г. Різель з метою якісного і кількісного аналізу стилю тексту [Різель 1961]. Стильові риси є «слідами» того чи іншого стилю, їх можна виявити в тексті і проаналізувати на всіх рівнях мови (лексики, фразеології, синтаксису, морфології, надфразової єдності).

Теорія стильових рис успішно застосовується у лінгвістичних дослідженнях текстів малих форм (І. В. Арнольд, К. А. Долінін, П. А. Дук, Ю. Г. Перліна). Л. С. Піхтовнікова використала цю теорію для стилістичного аналізу німецьких, російських і українських байок [Піхтовнікова 1999], що дозволило авторові виокремити декілька композиційно-стилістичних підтипів байок.

Невід'ємною складовою стилю німецького прозового шванку є його синергія, оскільки вона забезпечує баланс між естетичною та прагматичною інформацією в зазначеному типі тексту [Pichtownikowa L 2008; Пихтовнікова 2013].

Оскільки шванк як тип тексту відноситься до малої прози, то такі універсальні поняття синергетики як нелінійність розвитку події, атрактор, моделювання та компресія інформації забезпечують його лапідарність.

Створюючи синергетичну модель німецького прозового шванку, ми беремо за основу системне визначення цього типу тексту, яке є результатом його лінгвостилістичного та когнітивного аналізу.

Шванк є (відносно) коротким сатиричним оповіданням (з елементами драматизму) про мовленнєві і немовленнєві дії шванкових фігур (персонажів), у якому засобом автологічного, об'єктивованого мовлення (із перевагою денотативних значень), а також за допомогою особливої авторської мовленнєвої стратегії, що базується на спеціальному сатиричному коді, утверджуються загальнозначущі цінності, відображається глибока психологічна ситуація комічності негативних явищ.

У створенні синергетичної моделі німецького прозового шванку чільне місце займають атрактори, яким властиво сильне притяжіння соціального замовлення, а в суспільстві такими атракторами виступають соціально значимі ідеї – архетипи [Піхтовнікова 1999; 2008; Любарський 1992, с. 6]. Оскільки шванк і байка є спорідненими формами, то за основу побудови синергетичної моделі німецького шванку взято базову модель еволюції стилю жанру байки, розробленої Л. С. Піхтовніковою [Піхтовнікова 1999, с. 43; Pichtownikowa 2008].

Важливу роль в еволюції шванку відігравали історичні обставини, в процесі яких формувався цей жанр, а також суспільно-соціальні відносини між різними прошарками населення, що і уможливило виокремлення суспільно-соціальних атракторів, які включають в себе тематичні та стильові атрактори.

До тематичних атракторів, характерних для шванку, відносяться такі атрактори як соціальна несправедливість, людські вади та зневага до низів, що, в свою чергу зумовлює визначення тематики німецького шванку XIII-XVI століття. Таким чином, основними темами шванку цього періоду були жадібність, підступність, зрада, зневіра. До стильових атракторів слід віднести прозову та віршовану форми викладу, лапідарність (стислість) викладу та просторічність викладу.

У процесі дослідження тексту того чи іншого типу щоразу слід розв'язувати завдання вибору назв, характерних для нього стильових рис. Вимоги до такого вибору окреслила Е. Г. Різель, вони зводяться до таких положень:

а) із метою уникнення свавілля в назвах слід враховувати ту обставину, що стильові риси узгоджуються зі структурно-змістовною моделлю даного типу тексту і характерними для нього КМФ;

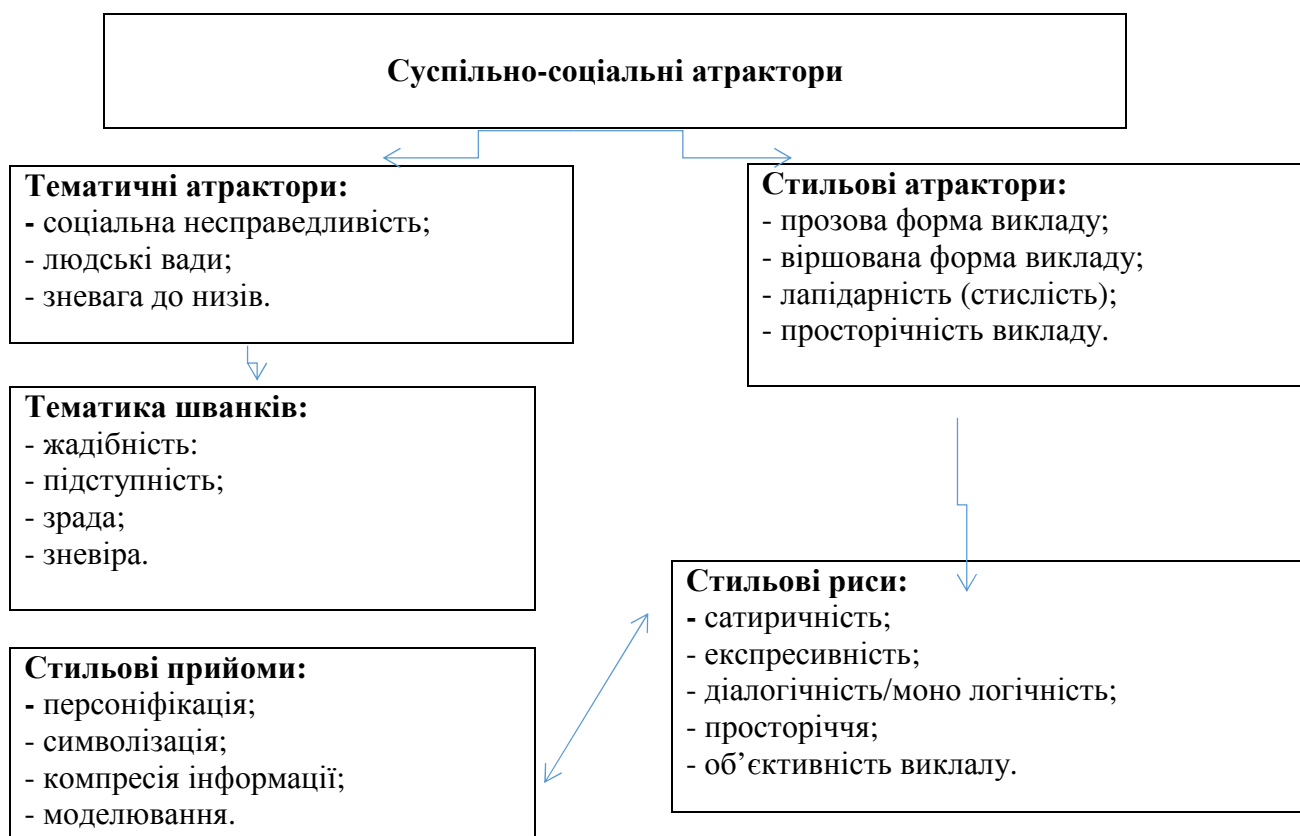
б) система стильових рис тексту повинна бути зв'язною та ієрархічною, тобто стильові риси більш високого рівня забезпечуються наявністю стильових рис більш низького рівня [Різель 1961].

Досліджені нами тексти німецького прозового шванку дозволяють виокремити в цьому типі тексту такі стильові риси: (1) епічність, (2) сатиричність, (3) експресивність, (4) стислість / розгорнутість, (5) діалогічність / монологічність, (6) просторіччя у викладі, (7) «об'єктивність» викладу.

Останню назву взято в лапки з тієї причини, що у шванку однаково «об'єктивно» викладені як події, які могли б відбутися реально, так і завідомо фантастичні події (прикладом слугує шванк «Der Vogt und der Teufel» [Deutsche Schwänke 2002, с. 60].

З метою забезпечення реалізації зазначених стильових рис автори шванків використовують такі стильові прийоми як персоніфікація, символізація, компресія інформації та моделювання.

Отже синергетична модель шванку має такий вигляд (Схема 1):



Для німецького шванку характерними є наступні стильові архетипи:

- риторично-лапідарний стильовий архетип шванку (розкриття пуанту, тобто розкриття головного змісту тексту за допомогою економії слів: Johannes Pauli „Wasser im Wein“ [Deutsche Schwänke 2002, с. 95]; Wolfgang Büttner „Klaus Narr. Kleider machen Leute“ [Deutsche Schwänke 2002, с. 197];

- повчальний стильовий архетип німецького шванку (наявність моралі у заключній частині більшості шванків). Яскравим прикладом цього архетипу є віршовані шванки Ханса Сакса;

- розважальний стильовий архетип шванку (забезпечення розважальної функції за допомогою таких стильових прийомів як каламбур, гра слів, метафоризація тощо). Georg Wickram пропонує подорожуючим у своїй книжці „Rollwagenbüchlein“ невеличкі за обсягом тексти для приємного проведення часу; Martin Montanus у збірці „Wegkürzer“ надає можливість скоротити час у дорозі; Wilhelm Kirhhof у збірці „Wend-Unmut“ [Deutsche Schwänke 2002, с. 171 – 181] пропонує подорожуючим покращити свій настрій у дорозі;

- соціально-критичний стильовий архетип шванку (вживання мовних засобів для реалізації таких стильових рис як сатиричність, іронічність), наприклад: «die böse Frau», „der tölpische Bauer“, „der unsittlicher Pfarrer“, „der habgieriger Wirt“;

- жартівливо-комічний стильовий архетип шванку (розкриття у жартівливій формі людських вад та недоліків [Deutsche Schwänke 2002, с. 243].

Окремо зупинемося на аналізі стильової риси «просторіччя». Ця стильова риса в текстах шванків виявляється рівномірно, тобто однаково інтенсивно у різних структурних частинах цього типу тексту, вона суттєво пов'язана з актуальним членуванням речення.

Сутність актуального членування речення, за І. В. Арнольд, полягає в тому, що у зв'язному висловлюванні кожне наступне речення як тему містить те, про що вже йшлося в

попередньому, що лінгвістично передається займенниковим заміщенням, повтором, означеним артиклем. Перше речення тексту, за І. В. Арнольд, повністю виступає ядром висловлювання (ремою) [Арнольд 1990, с. 198].

Тут також доцільно навести думку В. Матезіуса про те, що основні елементи актуального членування речення виступають відправною точкою або основою висловлювання, тобто те, що є в цій ситуації відомим або, у крайньому разі, може бути легко зрозумілим і із чого відправляється адресант, і ядро висловлювання, тобто те, що адресант повідомляє про відправну точку висловлювання [Матезіус 1967, с. 239].

Більшості текстів шванків властиве однотипне актуальне членування речення, що відповідає просторічному оповіданню. Як правило, перше речення повністю є ремою, ядром подальших висловлювань. Далі більшість речень містить досить коротку тему, виражену одним словом (ім'я, займенник або означений артикль), яке здійснює смисловий зв'язок із попереднім. Решта речення – рема. Приклади такого членування речення можна знайти у шванках Б. Крюгера, Г. В. Кірхгофа, І. Паулі.

Висновки. Синергетика як відносно нова наука уможливує здійснення адекватного опису еволюції складних систем, до яких можна віднести і жанр шванку в його саморозвитку і самоорганізації.

У роботі використано загальні поняття синергетики до аналізу жанру шванку та створення його синергетичної моделі. Увагу зосереджено на таких поняттях синергетики як атрактор, стильовий архетип, компресія інформації, моделювання, які слугують для більш повного розуміння еволюції стилю шванку. Виходячи з аналізу різних поглядів на синергію стилю шванку, зокрема Л. С. Піхтовнікової і Т. І. Домброван, у статті здійснено спробу створити синергетичну модель німецького прозового шванку.

Перспективу подальших студій синергії стилю шванку вбачаємо у дослідженні синергії стилю цього жанру на рівні композиції, ієрархічної залежності стильових рис, а також самоорганізації тексту конкретних авторів.

Література

- Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования). 3-е изд. М. : Просвещение, 1990. 301 с.
- Долинин К. А. Интерпретация текста : Французский язык [Учеб. пос. по спец. №2103 « Иностр. язык»]. М. : Просвещение, 1985. 288 с.
- Дук П. О. Лінгвостилістична характеристика німецьких гумористичних віршів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Харків : ХДУ, 2007. 243 с.
- Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка : монография. Одесса : КП ОГТ, 2014. 400 с.
- Любарский Г. О стиле жизни. *Знание – сила*. 1992. №3. С. 47 – 55.
- Матезіус В. О так называемом актуальном членении предложения. *Пражский лингвистический кружок* : Сборник статей. М. : Прогресс, 1967. С. 239 – 245.
- Перлина Ю. Г. Композиционно-стилистическая структура эпиграммы как типа текста (на материале немецкой эпиграммы 17 — 20 вв.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Дніпропетровськ, 1995. 16 с.
- Піхтовнікова Л. С. Еволюція німецької віршованої байки (13-20 ст.): жанрово-стилістичні аспекти : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04; 10.01.05 «Германські мови». К., 2000. 427 с.
- Піхтовнікова Л. С. Синергія стилю байки : німецька віршована байка XIII-XX ст. : монографія. Х. : Бізнес Інформ, 1999. 220 с.
- Ризель Э. Г. Полярные стилевые черты и их языковое воплощение. *Иностранные языки в школе*. 1961. № 3. С. 96— 103.
- Pichtownikowa L Synergie des Fabelstils : Die deutsche Versfabel vom 13. — 21. Jahrhundert. Aachen : Shaker Verlag, 2008. Uhr. B.G. B.5. 322 s.
- Deutsche Schwänke* / hrsg von Leander Petzoldt. Baltmannsweiler : Schneider-Verlag. Hohengehren, 2002. 392 s.

(Матеріал надійшов до редакції 15.03.19. Прийнято до друку 28.05.19)